

CĂȚI ANI AR PUTEA TRĂI UN ROMÂN PENSIONAT ÎN ANUL 2009?

Vasile Ghețău*

CUPRINS

Rezumat

- I. Motivația abordării
- II. Vârsta medie la pensionare în anul 2009 și speranța de viață la această vârstă
- III. Rezultate
- IV. Observații și remarci finale

Referințe

Glosar

Figuri

Lista tabelelor

1. Vârsta medie efectivă la pensionare în anul 2009
2. Speranța medie de viață la vârsta medie de pensionare din anul 2009
3. Speranța de viață la naștere și cea de la vârstele de 50, 55, 60 și 65 de ani în anii 1989 și 2008
4. Vârsta medie la pensionare în anul 2009, speranța de viață la această vârstă în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate după vârsta de pensionare în generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009
5. Vârsta standard și cea efectivă la pensionare în anul 2009 și speranța medie de viață la cele două vârste

Lista casetelor

1. Ilustrarea relației dintre vârsta la pensionare în anul 2009 și generația din care provin persoanele pensionate
2. Categoriile de pensie

Lista figurilor

1. Diferența (în ani) dintre vârsta standard de pensionare și vârsta efectivă de pensionare în anul 2009 pe categorii de pensie
2. Speranța medie de viață la vârstele medii de pensionare în anul 2009 în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009
3. Complexitatea reperelor în timp ale vârstei la pensionare, mortalității și speranței de viață
4. Speranța medie de viață a persoanelor pensionate în anul 2009 în condițiile mortalității pe vârste estimate pentru generațiile din care provin, pe sexe și categorii de pensie
5. Speranța medie de viață a persoanelor pensionate în anul 2009, pe categorii de pensie, în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate pentru generațiile din care provin
 - 6a. Diferența dintre speranța de viață la vârsta medie de pensionare în anul 2009 în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate pentru generațiile din care provin pensionarii, pe categorii de pensie – în ani
 - 6b. Diferența dintre speranța de viață la vârsta medie de pensionare în anul 2009 în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate pentru generațiile din care provin pensionarii, pe categorii de pensie – în %
7. Vârsta medie la pensionare în anul 2009 și speranța medie de viață la această vârstă în generațiile din care provin pensionarii, pe categorii de pensie

8. Speranța de viață la naștere în condițiile mortalității din anul 2009 și speranța de viață la naștere estimată pentru persoanele pensionate în anul 2009 – cu mortalitatea din anul 2009 după pensionare și cu mortalitatea din generațiile respective după pensionare
9. Speranța de viață la vârsta de pensionare în România (anul 2009) în condițiile mortalității pe vârste din România și din Franța
10. Scăderea ratelor de mortalitate la vârstele de 50 de ani și peste în anul 2008 față de anul 1989
11. Ratele de mortalitate la populația de 50 de ani și peste ani în anii 1996-2008
12. Anul 2009. Ilustrarea relației dintre generația din care provin persoanele pensionate la vârstele cele mai mici și cele mai mari, vârstele respective, speranța de viață după pensionare și speranța de viață la naștere estimată pentru persoanele respective
13. Speranța de viață la vârsta de 60 de ani în generația 1949-România folosind raportul generație/an (longitudinal/transversal) din Franța, Suedia și media (Fr+Se) - în ani
14. Vârsta normală de pensionare în țările UE în anul 2009

-
- Profesor de Demografie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București. Opiniile exprimate în acest studiu sunt cele ale autorului.

CĂȚI ANI AR PUTEA TRĂI UN ROMÂN PENSIONAT ÎN ANUL 2009?

Vasile Ghețău*

Motto

*The future belongs to those who can tell the best stories about what it holds.
Trends need to be invented, exploited and communicated.
(Wolfgang Jugovec, 2002)*

Rezumat

Studiul își propune să ofere estimatii fiabile și inedite ale speranței de viață pe care o au persoanele pensionate în

anul 2009, pe sexe și șapte categorii de pensie (asigurări sociale de stat). Pornind de la vârstele la pensionare în anul 2009 la cele șapte categorii de pensie, se folosește o abordare metodologică nouă a mortalității și speranței de viață după pensionare, recurgând la mortalitatea pe generații (medii) din care provin persoanele pensionate în anul 2009. Este abordarea longitudinală a mortalității și speranței de viață (un glosar de termeni este inclus). Se motivează caracterul neștiințific al estimării speranței de viață după pensionare folosind datele asupra mortalității pe vârste și speranței de viață din anul 2009 și se prezintă rezultate detaliate comparative. Cifrele vehiculate în diverse circumstanțe nu au suport științific și o altă abordare se impune în sensibila problemă a creșterii vârstei la pensionare și a speranței de viață la această vârstă..

I. Motivația abordării

Sistemul public de pensii se află în colaps în România : « *Guvernul s-a angajat în fața FMI ca până la viitoarea întrunire a Fondului, din septembrie, Parlamentul să voteze legea pensiilor. Pensiile vor rămâne înghețate și în 2011 iar "deficitul la fondul de pensii va crește de la 3,5 miliarde de euro la 4,5 miliarde de euro după 2012", a atras atenția președintele Băsescu. Șeful statului a avertizat la TVR că va trebui să ne împrumutăm în continuare pentru acoperirea deficitului fondului de pensii ceea ce transformă România "într-o țară de mână a doua"* » (<http://www.rfi.ro/stiri/politica/Legea-pensiilor-votata-in-septembrie.html>-accesat la 17.08.2010-12:19PM).

Nu ne propunem în acest studiu să abordăm problemele stării și caracteristicilor sistemului de pensii, a cauzelor care au dus la actuala situație dramatică și la perspective similare. Ceea ce ne propunem este una din fațetele demografice ale pensionarilor din România. Este însă o fațetă care are implicații directe asupra problemelor de fond ale sistemului național de pensii din țara noastră : câți ani vor trebui plătite drepturile celor care s-au pensionat în anul 2009 ? Pentru a putea da un răspuns bine fundamentat la întrebare se impune determinarea *speranței de viață la vârstele medii de pensionare din anul 2009*. Determinând acest indicator, se deschid și alte arii de cunoaștere, extrem de importante, cum este estimarea costurilor generale ale pensiilor în următoarele două-trei decenii, dezvoltând tehnici prospective adecvate. Nu în mod secundar, estimarea speranței viață la pensionare ne va oferi un valoros reper de apreciere a justetei măsurii luate de Guvern de creștere a vârstei standard la pensionare, prin plasarea acestei decizii în realitățile demografice ale țării.

II. Vârsta medie la pensionare în anul 2009 și speranța de viață la această vârstă

Asupra vârstei la pensionare și a speranței de viață a celor care se pensionează s-au vehiculat destule opinii și chiar cifre, unele nerealiste iar altele eronate ori confuze. Sperăm să facem un pic de lumină în acest studiu, recurgând la tehnici și instrumente fine de analiză demografică, domeniul pretându-se la astfel de abordări.

Vârsta medie la pensionare în anul 2009 la cele șapte categorii de pensie din sistemul asigurărilor de stat, pe sexe, este cea din tabelul 1. Variază între 49,5 ani la femeile pensionate prin invaliditate de gradul I și 61 de ani la bărbații pensionați anticipat. În raport cu *vârsta standard medie de pensionare* pentru anul 2009 (63,65 și 58,65 ani) vârsta medie efectivă este, natural, mai mică, diferențele plasându-se între numai 0,5 ani la femeile pensionate prin limită de vârstă fără stagiul complet de cotizare și peste 11 ani la bărbații pensionați prin invaliditate (tabelul 1 și figura 1).

Tabelul 1. Vârsta medie efectivă la pensionare în anul 2009
(pensionarii care au avut data stabilirii pensiei în perioada ianuarie-decembrie 2009)

Categorie de pensie	Vârsta medie - ani		Diferență față de vârsta standard (63,65 și 58,65 ani)	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1. Pensie de limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare	56,6	53,3	-7,1	-5,4
2. Pensie de limită de vârstă fără stagiul complet de cotizare	59,8	58,1	-3,9	-0,6
3. Pensie anticipată	61,0	56,6	-2,7	-2,1
4. Pensie anticipată parțială	60,4	55,6	-3,3	-3,1
5. Pensie de invaliditate - gradul I	52,5	49,5	-11,2	-9,2
6. Pensie de invaliditate - gradul II	52,4	50,2	-11,3	-8,5
7. Pensie de invaliditate - gradul III	52,3	50,1	-11,4	-8,6
8. TOATE CELE ȘAPTE CATEGORII - val. medie*	56,6	55,7	-7,1	-2,95
* În lipsa datelor asupra numărului persoanelor pensionate în anul 2009 pe sexe și pentru toate cele șapte categorii de pensie (la data primei versiuni a studiului), valoarea medie a fost determinată folosind numărul total al intrărilor noi în primele trei trimestre ale anului 2009 (http://www.mmuncii.ro/652-view.html - accesat la 5.03.2011-1:25PM), repartizarea pe sexe fiind cea a numărului de pensionari la mijlocul anului; și repartizarea numărului total de intrări prin invaliditate pe grade a urmat un demers similar. Vârstele medii determinate ulterior din distribuția detaliată pe vârste a celor pensionați în anul 2009 nu diferă semnificativ.				

Sursa: CNPDAS.

Plecând de la valorile vârstei medii la pensionare în anul 2009 ne-am întrebat câți ani ar mai urma să trăiască, în medie, până la sfârșitul vieții, o femeie și un bărbat care au devenit pensionari în anul 2009, după categoria de pensie. Răspunsul s-a dovedit a fi mult mai dificil și complex decât ne așteptam. Iată demersul și rezultatele.

Câți ani ar putea trăi o persoană pensionată în anul 2009? Nevoia unei abordări la nivelul generației (demers longitudinal)

Au fost avansate în presă unele cifre asupra speranței de viață după pensionare. Fără precizări asupra conținutului cifrelor și nepotrivindu-se în nici un fel cu toate datele disponibile, nu ne putem pronunța asupra conținutului lor dar se poate afirma cu deplin temei că sunt eronate. Tentația imediată este aceea de a recurge la speranța de viață rezultată din mortalitatea pe vârste a anului 2009, pe care o găsim în tabela de mortalitate publicată de Institutul Național de Statistică (INS, 2009) (tabela ultimă se referă la anul 2008 dar a o extrapola la anul 2009 este perfect motivat, mortalitatea pe vârste, de unde rezultă valorile speranței de viață, fiind similară în cei doi ani). Iată în tabelul 2 (și în figura 2) valorile pe care le-ar avea speranța de viață la vârstele medii de pensionare în anul 2009 dacă am recurge la speranța de viață din tabela de mortalitate pe anul 2009.

Tabelul 2. Speranța medie de viață la vârsta medie de pensionare din anul 2009

- în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 -

Categorie de pensie	Vârsta medie - ani		Speranța medie de viață la vârsta medie de pensionare - în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 -	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1. Pensie de limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare	56,6	53,3	19,2	26,4
2. Pensie de limită de vârstă fără stagiul complet de cotizare	59,8	58,1	17,1	22,3
3. Pensie anticipată	61,0	56,6	16,3	23,6
4. Pensie anticipată parțială	60,4	55,6	16,5	24,4
5. Pensie de invaliditate - gradul I	52,5	49,5	22,08	29,8
6. Pensie de invaliditate - gradul II	52,4	50,2	22,15	29,1
7. Pensie de invaliditate - gradul III	52,3	50,1	22,22	29,2
8. TOATE CELE ȘAPTE CATEGORII - val. medie -	56,6	55,7	19,2	24,4

Sursa: - pentru vârsta medie: CNPDAS; pentru speranța de viață: INS, 2009
(valori interpolate de autor pentru vârstele exacte de pensionare).

Ar rezulta, potrivit acestei abordări și acestor date, că un bărbat pensionat în anul 2009 cu pensie de limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare ar mai avea de trăit, în medie, 19,2 ani iar o femeie, cu același tip de pensie, 24,4 ani. Cel mai mult ar trăi persoanele pensionate prin invaliditate – 22 și 29-30 de ani! Evident, indicatorul nu ia în considerare decât mortalitatea pe vârste, nu și starea diferențiată de sănătate. Există, în alte părți, și astfel de estimări. Când vom avea datele care se află la baza unor astfel de calcule vom avea și pentru România estimări ale speranței de viață în funcție de starea de sănătate. Dar nu aici se află neajunsul acestui indicator. Valorile speranței de viață la vârsta de pensionare din tabelul 2 (și figura 2) reprezintă sinteza mortalității de la toate vârstele pe care le-ar mai atinge după pensionare o femeie și un bărbat în condițiile conservării mortalității pe vârste din anul 2009. Mortalitatea pe vârste ar fi deci aceeași în deceniile următoare, până la dispariția persoanelor pensionate în anul 2009. Ceea ce este lipsit și de realism și de abordare științifică. Persoanele care au ajuns la vârstele respective de pensionare în anul 2009 își vor petrece restul vieții nu în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009, ci în condițiile unei mortalități mai mici. Mortalitatea este încă mare în România și reflectă fidel gradul de dezvoltare economică, socială și culturală societății românești, ca și calitatea asistenței medicale. Rezervele de reducere sunt foarte mari față de țările dezvoltate, la toate vârstele, și progresele realizate în ultimii 20 de ani (după 1996 îndeosebi) sunt consistente, mai ales la vârstele tinere și adulte și la populația feminină. Față de anul 1989, speranța de viață la naștere este astăzi mai mare cu trei ani la bărbați și cu aproape cinci ani la femei. Creșterea este mai mică la vârstele avansate pentru că până la aceste vârste există o anumită selecție naturală și cei care rămân în viață au o mortalitate relativ echilibrată în timp, progresele fiind mult mai lente decât la vârstele tinere. Dacă vom compara valorile speranței de viață la naștere și la vârstele mai mari de 60 de ani din România cu valorile respective din țări

dezvoltate vom constata că decalajul este de 7-8 ani la naștere și se contractă la 3-4 ani la vârsta de 65 de ani (Council of Europe, 2006).

Tabelul 3. Speranța de viață la naștere și cea de la vârstele de 50, 55, 60 și 65 de ani în anii 1989 și 2008

	1989		2008	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
0 ani	66,6	72,7	69,7	77,2
50 an	23,5	27,4	24,0	29,6
55 ani	19,8	23,1	20,5	25,2
60 ani	16,3	18,9	17,1	21,1
65 ani	13,1	15,0	14,0	17,1

Sursa: tabele de mortalitate elaborate de autor cu programul Mortpak al Diviziei de Populație ONU.

Dacă mortalitatea pe vârste este de așteptat să-și continue trendul descendent ni se pare firesc să căutăm a estima care ar putea fi această mortalitate și speranța de viață corespunzătoare la vârstele medii de pensionare din anul 2009. Cu alte cuvinte, dorim să estimăm câți ani ar mai trăi, în medie, o persoană care s-a pensionat în anul menționat. Figura 3 ne oferă un cadru adecvat de reperaj în timp, pe vârste și ani calendaristici, ilustrând abordarea transversală (pe ani calendaristici) și cea longitudinală (pe generații) a mortalității pe vârste și legăturile dintre ele.

Admitem că ne interesează persoanele pensionate la vârsta de 55 de ani în anul 2009 și avem în punctul A această vârstă, plasată în culoarul vertical galben al vârstelor anului 2009-CD. În acest culoar vom avea și mortalitatea la toate vârstele în anul 2009, inclusiv mortalitatea la vârstele de 55-100 de ani, în segmentul AD. Este *abordarea transversală*. Dacă cei pensionați la vârsta de 55 de ani ar avea până la sfârșitul vieții mortalitatea din anul 2009 (cea din AD), înseamnă că în tot spațiul ADEF, dedicat anilor 2010-2055, mortalitatea pe vârste ar fi identică cu cea din anul 2009 – în segmentul AD. Ipoteza este nerealistă și abordarea lipsită de profesionalism. Se poate ușor observa că persoanele care s-au pensionat la vârsta de 55 de ani în anul 2009 sunt născute în anul 1954, constituie generația 1954 și mortalitatea în această generație, după pensionare în anul 2009, este cea din segmentul AE, plasată în anii 2010-2054 întreaga mortalitate a generației fiind plasată în anii 1954-2044 în culoarul BE. Intrăm astfel în abordarea *longitudinală* a

mortalității pe vârste și lucrurile devin mai clare. Dacă vrem să determinăm speranța de viață a persoanelor pensionate la vârsta de 55 de ani în anul 2009 va trebui să estimăm mortalitatea generației 1954 în toată perioada 2010-2054, plastă în culoarul AE. Această mortalitate nu poate fi identică cu cea din 2009, în AD.

Din păcate, tratarea datelor de mortalitate după dublul clasament, pe vârste & generații, a început în țara noastră abia în anul 1966, ceea ce înseamnă că cea mai lungă serie de rate de mortalitate pe vârste, la 0-44 de ani, se referă la generația 1966 și nu la generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009 – generațiile 1948-1961. Orice tentativă de extrapolare, retropolare, interpolare, ajustare este exclusă. Putem adopta o altă abordare? Unica opțiune realistă pe care o avem în față este adaptarea unui model european tipic de mortalitate pe generații. Cel la care am recurs este unic în Europa: cel al Franței. Este singura țară din Europa (și,, credem, din lume) în care au fost elaborate și publicate tabele de mortalitate complete atât în viziune transversală (pe ani calendaristici), cât și în optică longitudinală, pe generații, acoperind o perioadă fabuloasă ca întindere: începând cu anul și cu generația 1806! (Vallin și Meslé, 2001). Mortalitatea pe generații din Franța nu poate fi adoptată, ca atare, avansul pe care populația Franței îl are fiind considerabil. Dar putem împrumuta decalajul care există în Franța între speranța de viață în anul 2009 la vârstele de pensionare din România și speranța de viață la aceleași vârste în generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009. Legătura este una de natură endogenă, mortalitatea fiind un fenomen cu legități foarte bine definite, rigide și corelate pe vârste. Vom exemplifica. Vârsta medie la pensionare pentru limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare a fost în anul 2009, la femei, de 53,3 ani. Dacă am lua în considerare speranța de viață la această vârstă din tabela de mortalitate a anului 2009 rezultă că o femeie pensionată la această vârstă ar mai avea de trăit, în medie, 26,4 ani. Ipoteza este nerealistă – conservarea mortalității din anul 2009 pentru tot restul vieții (după 53,3 ani). Femeile pensionate la 53,3 ani în anul 2009 provin în proporție de 30% din generația 1955 și în proporție de 70% din generația 1956. Or, o estimare cât mai apropiată de realitate a speranței de viață a acestor femei trebuie să ia în considerare întreaga mortalitate după vârsta de 53,3 ani în cele două generații, mortalitate mai mică decât cea din anul 2009. Și iată ipoteza pe care am adoptat-o: diferența dintre speranța de viață la vârsta de 53,3 ani în generațiile feminine franceze 1955 și 1956 (valoare medie ponderată) și speranța de viață în Franța în anul 2009 la aceeași vârstă este de 3,6 ani (36,3-32,7); avem toate argumentele caracteristicilor mortalității pe vârste în populațiile umane și conexiunilor dintre longitudinal și transversal în fizionomia fenomenului pe vârste să admitem că această diferență nu poate diferi semnificativ în țara noastră, la aceleași generații și plecând de la speranța de viață din același an – 2009, ceea ce ne permite să estimăm speranța de viață a femeilor pensionate în România la vârsta de 53,3 ani la $26,4+3,6=30$ de ani (în Caseta 2 sunt exemplificate grafic componentele interpolărilor)). Pentru aceeași generație și aceeași vârstă, speranța de viață în Franța este cu aproximativ șase ani mai mare, decalaj provenit din gradul diferit de

civilizație materială și spirituală în trecut ca și în prezent. Nu nivelul mortalității pe vârste în sine din Franța este luat drept reper, ci doar raportul dintre sinteza acestei mortalități – speranța de viață la vârstele de pensionare în anul 2009 și speranța de viață la aceleași vârste în generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009. Ar fi eronat a crede că estimațiile noastre înseamnă o translație a mortalității la vârstele de 50-60 de ani și a speranței de viață la aceste vârste din Franța anului 2009. Speranța de viață la naștere în anul 2009 a fost de 77,7 ani la bărbați și de 84,7 ani la femei, valori cu șapte ani mai mari decât în România, iar decalajul la vârsta de 60 de ani ajunge la șase ani. Aceste diferențe sunt conservate în întregime în abordarea noastră, modelul pe care îl folosim luând în considerare doar diferența dintre speranța de viață la vârstele de 50-60 de ani în plan longitudinal (pe generații) și transversal (în anul 2009). Este cu totul altceva și ipoteza este solidă, bazată pe legitățile mortalității pe vârste. Să nu ometem faptul că atât în generațiile 1948-1961, cât și în anii 1948-2009, mortalitatea pe vârste nu a fost influențată de factori sociali ori de altă natură de excepție (război, mari epidemii, foamete, catastrofe naturale) și legitățile interne ale fenomenului s-au dezvoltat în stare de normalitate.

III. Rezultate

Iată, în tabelul 4 și în figurile 4 și 5 rezultatele pentru toate cele șapte categorii de pensie.

Tabelul 4. Vârsta medie la pensionare în anul 2009, speranța de viață la aceste vârste în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate după vârsta de pensionare în generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009

Categorie de pensie	Vârsta medie la pensionare în anul 2009 - ani -		Speranța de viață la vârsta de pensionare în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 (transversal) (1) - ani -		Speranța de viață la vârsta de pensionare în condițiile mortalității pe vârste estimate în generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009 (longitudinal) (2) - ani -		Diferență longitudinal minus transversal -ani -	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1. Pensie de limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare	56,6	53,3	19,2	26,4	21,5	30,0	+2,3	+3,6
2. Pensie de limită de vârstă fără stagiul complet de cotizare	59,8	58,1	17,1	22,3	19,0	24,9	+2,0	+2,6
3. Pensie anticipată	61,0	56,6	16,3	23,6	18,1	26,4	+1,8	+2,8
4. Pensie anticipată parțială	60,4	55,6	16,5	24,4	18,4	27,4	+1,8	+2,9

5. Pensie de invaliditate - gradul I	52,5	49,5	22,08	29,8	25,0	33,4	+2,9	+3,7
6. Pensie de invaliditate - gradul II	52,4	50,2	22,15	29,1	25,0	32,7	+2,9	+3,5
7. Pensie de invaliditate - gradul III	52,3	50,1	22,22	29,2	25,1	32,8	+2,9	+3,5
8. TOATE CELE ȘAPTE CATEGORII - val. medie -	56,6	55,7	19,2	24,4	21,5*	27,3*	+2,3	+2,9
• Valori obținute pentru longitudinal, pe generație medie și nu ca medie aritmetică ponderată.								

Sursa: - pentru vârsta medie: CNPDAS; - pentru speranța de viață (1): INS, 2009 (și interpolări ale autorului); - pentru speranța de viață (2): calcule ale autorului (a se vedea textul.)

Toate considerațiile noastre asupra naturii indicatorului pe care trebuie să-l folosim pentru a avea o viziune prospectivă corectă asupra numărului mediu de ani pe care ar urma să-i mai trăiască o persoană pensionată în anul 2009 își găsesc în datele din tabel (și în figurile 4 și 5) valori concrete. Diferențele dintre mortalitatea pe vârste în anul 2009 și cea estimată în sânul generațiilor sunt consistente și nu pot fi neglijate (figura 6a) : între 1,8 ani la bărbații pensionați anticipat și 3,5-3,7 ani la femeile pensionate prin invaliditate. Aceste diferențe absolute au o altă semnificație dacă le convertim în diferență relativă comparativă (figura 6b): sporul de ani de viață la pensionare înseamnă, de fapt, o viață mai lungă cu 11-13% față de cea care rezultă din mortalitatea pe vârste a anului 2009. Este vorba de VIAȚĂ și diferența este considerabilă.

Dacă plasăm valorile longitudinale ale speranței viață la vârstele de pensionare în anul 2009 alături de aceste vârste, avem o extrem de instructivă comparație a speranței de viață cu vârsta deja atinsă în anul 2009 (figura 7). Unui bărbat pensionat la vârsta de 56,6 ani cu stagiul complet de cotizare i se asociază o speranță de viață de 21,5 ani. Valorile cele mai ridicate ale acestei speranțe - 25 de ani - le găsim, firește, la cei care s-au pensionat la o vârstă mai tânără, prin invaliditate. La femeile pensionate în anul 2009 valorile speranței de viață sunt consistent mai mari, la toate categoriile de pensie, și acest avantaj are o dublă origine: o vârstă medie la pensionare mai mică decât cea a bărbaților și o mortalitate mai redusă după pensionare (ca și înainte de pensionare). Valorile cele mai ridicate ale speranței de viață după pensionare – în jur de 33 de ani - le întâlnim, ca și la bărbați - la femeile pensionate prin invaliditate. Datele din figura 7 ne oferă și o informație absolut inedită dacă vom cumula cele două valori – speranța medie a vieții pentru generațiile (medii) din care au provenit persoanele pensionate în anul 2009.

Să nu oitem faptul că vârsta la pensionare din anul 2009 este o vârstă "realizată" deja și acesteia i se poate adăuga speranța de viață estimată pentru restul vieții, ceea ce înseamnă că suma celor două valori este o estimare a speranței medii a vieții la naștere în generația respectivă (generație medie, corespunzătoare vârstei medii la pensionare). Pentru a putea aprecia mai relevant valorile estimate ale acestei speranțe de viață la naștere am inclus – în figura 8 - valorile speranței medii

de viață la naștere în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și pe cele ale speranței medii a vieții la naștere pentru generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009 dar în condițiile mortalității din anul 2009 după vârsta la pensionare. Rezultatele sunt extrem de instructive.

La o privire rapidă, valorile speranței de viață la naștere pentru persoanele pensionate în anul 2009 ar putea părea mari dacă le comparăm cu speranța de viață la naștere în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 sau cu speranța de viață la naștere a persoanelor respective dacă după pensionare ar avea mortalitatea pe vârste din anul 2009. Dacă vom examina însă originea diferențelor, vom găsi explicația:

1. avem în față o speranță de viață la naștere pentru persoane care au ajuns în anul 2009 la o vârstă medie de 56,6 ani, la bărbați, și de 55,7 ani la femei, eliminând deci mortalitatea până la aceste vârste;
2. mortalitatea estimată pentru aceste persoane pentru vârstele de după pensionare nu este identică cu mortalitatea din anul 2009 la vârstele respective, ci o mortalitate mai mică.

Nu sunt valori foarte mari. Pentru aceleași generații medii din care provin persoanele pensionate în România în anul 2009 vom găsi în Franța valori ale speranței de viață la naștere cu șase ani mai mari, ceea ce conferă datelor noastre o exactitate și o coerență pe care le apreciem a fi remarcabile și provenite din impecabila matematică și dependență internă a mortalității pe vârste în viziune transversală și longitudinală. Datele din figura 9 asupra speranței de viață la vârstele de pensionare din țara noastră în anul 2009 determinate cu mortalitatea pe vârste (în sânul generațiilor) din România și din Franța oferă argument pentru estimațiile noastre asupra speranței de viață la naștere în generațiile din care provin persoanele pensionate în anul 2009.

O ultima fațetă a speranței de viață la vârsta de pensionare este cea a diferenței dintre speranța de viață la vârsta standard de pensionare în anul 2009 și speranța de viață la vârsta efectivă la pensionare în același an (tabelul 5).

**Tabelul 5. Vârsta standard și cea efectivă la pensionare
în anul 2009 și speranța medie de viață la cele două vârste**

Reducerea vârstei medii efective la pensionare față de vârsta standard de pensionare majorează numărul total de ani pe care îi are de trăit o persoană care se pensionează, inclusiv diferența dintre speranța de viață la vârsta efectivă și cea de la vârsta standard de pensionare.

	Bărbați	Femei
Vârsta standard de pensionare în anul 2009	63,65	58,65
Speranța de viață la vârsta standard de pensionare	16,2	24,4
Vârsta efectivă la pensionare în anul 2009	56,6	55,7
Speranța de viață la vârsta efectivă la pensionare	21,5	27,3
Ani de viață în plus la vârsta efectivă la pensionare față de vârsta standard de pensionare – anul 2009	5,3	2,9

Sursa: - vârsta standard de pensionare: Legea nr.19/2002;
 - vârsta efectivă la pensionare: CNPDAS;
 - speranța de viață: calcule ale autorului.

IV. Observații și remarci finale

Speranța de viață a persoanelor care s-au pensionat în anul 2009 nu poate fi estimată folosind informații asupra mortalității pe vârste din acel an. Ar fi o abordare lipsită de suport științific și care subestimează perspectivele speranței de viață la vârstele efective de pensionare. Tendința de scădere a mortalității pe vârste este bine instalată în România, datele din figura 10 în care sunt prezentate scăderile ratelor de mortalitate la vârstele mai mari de 50 de ani, pe sexe, în perioada 1990-2008 fiind semnificative în acest sens. Rezervele de reducere în continuare sunt mari, chiar foarte mari în raport cu țările europene dezvoltate. Caracteristicile mortalității și sinteza acestora - nivelul scăzut al speranței de viață la naștere sunt argumente care nu pot fi neglijate ori subestimate. Speranța de viață estimată pentru vârstele de pensionare din anul 2009 este expresia mortalității pe vârste din perioada 2010-

2050. Doar o deteriorare gravă și de durată a contextului economic, social, cultural și sanitar ori grave evenimente imprevizibile de altă natură din această perioadă ar putea infirma sensul estimațiilor noastre, deteriorare care nu are suport în evoluția societății românești din ultimele două decenii și nici în contextul general al spațiului economic, social, cultural și sanitar al Uniunii Europene. Creșterea vârstei la pensionare are o rațiune economică și își găsește suport în ascensiunea speranței de viață la toate vârstele. Pentru a evidenția acest suport este însă nevoie de o abordare longitudinală a mortalității pe vârste, în sânul generațiilor și nu pe ani calendaristici. Modelul pe care l-am folosit în acest studiu reprezintă o astfel de tratare a speranței de viață la vârstele efective de pensionare din anul 2009. Credem că un efort conjugat de determinare/estimare a ratelor de mortalitate pe vârste în generațiile 1950-1960, de unde provin persoanele care se pensionează astăzi și în anii următori, ne va oferi un solid suport științific pentru o mai bună cunoaștere a speranței de viață după pensionare, a implicațiilor economice și sociale ale creșterii acestei speranțe și pentru fundamentarea deciziilor asupra vârstei de pensionare.

La aceste remarci am dori să adăugăm câteva alte considerații ulterioare finalizării versiunii inițiale a studiului.

1. Estimarea numărului mediu de ani pe care i-ar mai avea de trăit o persoană pensionată în anul 2009 este un exercițiu de analiză demografică longitudinală într-un context în care mortalitatea pe vârste în sânul generațiilor este o necunoscută în România. Metoda la care am recurs este, în opinia noastră, singura care ne poate oferi date plauzibile asupra speranței de viață la vârstele medii de pensionare. Folosirea speranței de viață din anul 2009 subestimează în mod cert nivelul mortalității după vârstele medii de pensionare, nivel care nu poate fi decât mai redus decât cel din 2009. Evoluția mortalității pe sexe la vârstele de peste 50 de ani în ultimii aproape 15 ani – figurile 11a și 11b din Addendum – arată o mișcare descendentă fermă și nu avem rațiuni pentru ipoteza stopării acestei evoluții în anii care vin ori instalarea unei tendințe de creștere. Faptul că nivelul actual al fenomenului este considerabil mai ridicat decât cel din țările dezvoltate este un argument în plus la afirmația noastră. Subliniem, din nou, că ne referim la mortalitatea de la vârstele de 50 de ani și peste, de unde rezultă speranța de viață la aceste vârste și nu la numărul de decese la vârstele mai mari de 50 de ani sau la rata globală de mortalitate a întregii populații de 50 de ani și peste. Sunt lucruri diferite. Evoluției descendente a mortalității la vârstele menționate i se asociază, automat, un transfer pozitiv la nivelul speranței de viață în sânul generațiilor.
2. Ansamblul conexiunilor dintre vârstele medii pe care le-au avut persoanele pensionate în anul 2009, generațiile din care provin aceste persoane, speranța de viață după vârsta de pensionare și estimarea speranței de viață la naștere prin cumularea vârstei deja atinse cu această speranță este sugestiv ilustrat în figura 12. Este un complement de informație sintetizată care ar putea duce la mai bună înțelegere și interpretare a indicatorilor din tabelele și graficele prezentate în lucrare.
3. Informații și date noi, obținute după elaborarea studiului, aduc argumente solide pentru confirmarea complexității problematicei tratate și validității demersului nostru, cu rezervele pe

care le-am menționat. Diferența dintre speranța de viață la naștere într-un an calendaristic și în generația aceluiași an, diferență favorabilă speranței de viață la naștere a generației, provine esențial din diferențele de mortalitate la vârstele tinere, acolo unde modernizarea a avut efectele cele mai spectaculoase în secolul trecut (Canudas-Romo și Schoen, 2005). Datele transversale și longitudinale generos disponibile pentru Franța și Suedia (Vallin și Meslé, 2001; Lundström, 2010) (dacă nu greșim – singurele țări care au astfel de date etalate pe un secol și jumătate) arată că raportul dintre speranța de viață la vârsta de 60 de ani în anii 1950 și în generațiile aceluiași an este cvasi-identic în cele două țări. Relația este remarcabilă și își are originea în stabilitatea și rigiditatea mortalității la vârstele avansate în context socio-economic stabil, neperturbat de evenimente sociale de excepție (război, violențe de altă natură, foamete, pandemii). Nu avem rațiuni pentru a elimina o astfel de caracteristică a mortalității la vârstele avansate în populația României.

Valorile speranței de viață la vârsta de 60 de ani în generația 1949 – vârstă atinsă în anul 2009, nu diferă semnificativ dacă folosim raportul generație/an calendaristic din Franța sau Suedia, după cum se poate vedea în figura 13. Diferența de un an în cazul femeilor se poate explica prin faptul că mortalitatea pe vârste a femeilor din Franța este cea mai scăzută din Europa, speranța de viață la vârsta de 60 de ani fiind și ea semnificativ mai mare în Franța decât în Suedia – 27,4 și 25,3 ani, ceea ce nu se regăsește la bărbați (22,3 și 22,1 ani) (Eurostat, 2010).

4. Diferențele dintre vârsta normală de pensionare în țările UE – figura 14 – au și ele semnificații multiple care nu pot fi neglijate.
5. În toate judecățile și aprecierile asupra estimațiilor noastre nu trebuie omis faptul că pornim de la o cunoaștere săracă a mortalității pe vârste în generații, prin datele pe care le oferă sistemul statistic național, și că ne aflăm în aria unor evoluții prospective care – prin natura lor – exclud factori, influențe și dezvoltări imprevizibile astăzi.
6. Impactul crizei economice și sociale care se instalează din ce în ce mai adânc și cuprinde din ce în ce mai multe fațete ale vieții cotidiene, inclusiv deteriorarea asistenței medicale, este greu de prevăzut la acest mijloc de iulie 2010. Va trebui să așteptăm punctul cel mai de jos al curbei alterării calității vieții și începutul redresării, plus un decalaj de timp între apariția acesteia și inerția unui fenomen demografic particular în manifestări cum este mortalitatea, pentru a putea cuantifica efectele crizei asupra mortalității pe vârste, în general, și asupra mortalității la vârstele de după pensionare, în particular. Orice paralelă cu perioade istorice asemănătoare ni se pare hazardantă la realitățile economice, sociale, culturale și medicale naționale și internaționale din acest al doilea deceniu al secolului XXI.
Decalajul dintre mortalitatea pe vârste din România și cea din țările dezvoltate se menține încă mare, chiar foarte mare, dar s-a redus după anul 2000 și ar urma să se reducă și mai mult în viitor. Tehnologiile medicale permit acest lucru.
7. Dorim să adresăm multe mulțumiri colegilor străini pe care i-am consultat în delicata noastră întreprindere (France Meslé și Jacques Vallin – de la Institut National d'Etudes Démographiques, Paris și Hans Lundström – de la Statistics Sweden). Reacția promptă, observațiile și sugestiile, furnizarea unor date detaliate și chiar producerea unor date naționale pentru nevoile noastre de comparabilitate și reper au fost admirabile. Ne asumăm însă întreaga responsabilitate a demersului metodologic și a rezultatelor.

Referințe

Referințe bibliografice

- Canudas-Romo, Vladimir și Robert Schoen. 2005. Age-specific contributions to changes in the period and cohort life expectancy. *Demographic Research*, Vol. 13, articol 3, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Germania (<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol13/3/-accesat> la 17.07.2010 at 1:46PM).
- Council of Europe. 2006. *Recent demographic developments in Europe – 2005*. Strasbourg, Council of Europe Publishing.
- Ghețău, Vasile. 2000. *România. Tabele de mortalitate, 1980-1999*. Populație & Societate, nr. 2-3 (20-21), Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, Centrul de Cercetări Demografice Vladimir Trebici.
- Ghețău, Vasile. 2010. *Tabele de mortalitate pe anul 2008* (ms).
- Ghețău, Vasile. 2010. *Câți ani va mai trăi un român pensionat la vârsta de 65 de ani în anul 2030?* HotNews, 23 februarie 2010 (<http://www.hotnews.ro/stiri-esential-6951607-cat-mai-trai-roman-pensionat-varsta-65-ani-anul-2030.htm>).
- European Commission. 2010. *GREEN PAPER - towards adequate, sustainable and safe European pension systems* {SEC(2010) 830}, Bruxelles.
- Eurostat. 2010. *Life expectancy at 60* (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu-accesat> la 17.07.2010 at 12:45 PM).
- Lundström, Hans. 2010. *Date extrase din publicații ale Statistics Sweden și date calculate personal pentru nevoile acestui studiu*.
- Institutul Național de Statistică. 2006. *Anuarul demografic al României 2006*.
- Institutul Național de Statistică. 2009. *Speranța de viață – Anul 2008*.
- Institutul Național de Statistică. 2009. *Anuarul statistic al României 2009*.
- Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale. 2010. *Buletin statistic trimestrial în domeniul muncii și protecției sociale*, nr.1,2 și 3/2009 (<http://www.mmuncii.ro/652-view.html> - accesat la 5.03.2011-13:25).
- Vallin, Jacques și France Meslé. 2001. *Tables de mortalité françaises pour les XIXe et XXe siècles et projections pour le XXIe siècle*. Données statistiques, nr.7-2001, Institut National d'Etudes Démographiques, Paris.
- Legea 19 din 17 martie 2000 (Legea 19/2000) privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale (M. Of. 140/2000).

Glosar

- **Generație:** ansamblul persoanelor născute într-un an calendaristic.
- **Analiză demografică transversală:** analiza fenomenelor demografice pe ani calendaristici; ex.: mortalitatea pe vârste - între 0 și 100 de ani - în anul 2009; vom face observația că mortalitatea pe vârste în anul 2009 este cea care are loc la supraviețuitorii din cele 100 de generații care compun populația pe vârste în anul 2009.
- **Analiză demografică longitudinală:** analiza fenomenelor demografice în sânul generațiilor; ex.: analiza mortalității pe vârste în generația 1900, analiză care se poate elabora după dispariția generației – aprox. în anul 2000, când avem distribuția pe vârste a tuturor deceselor din generația 1900 (suma lor este egală cu efectivul generației la naștere).

- **Rate de mortalitate pe vârste în anul 2009:** indicatori de intensitate a mortalității pe vârste într-un an calendaristic (analiză transversală), indicând numărul de decese la 1000 de persoane de o anumită vârstă.
- **Rate de mortalitate pe vârste într-o generație:** indicatori de intensitate a mortalității pe vârste într-o generație (analiză longitudinală), indicând – la fiecare vârstă a generației - numărul de decese la 1000 de persoane.
- **Tabela de mortalitate:** model de analiză a mortalității pe vârste în formă standardizată; marea calitate a tabelului de mortalitate este sintetizarea mortalității pe vârste în speranța de viață la naștere și la celelalte vârste, inclusiv la vârstele medii de pensionare; distingem tabele de mortalitate pe ani calendaristici (transversale sau de moment) și tabele de mortalitate pe generații (longitudinale); în primul caz, speranța de viață rezultă din mortalitatea pe vârste dintr-un an calendaristic și se referă la o generație ipotetică; în cel de-al doilea caz speranța de viață la naștere rezultă din mortalitatea pe vârste reală dintr-o generație și reprezintă durata medie a vieții în generația respectivă.
- **Speranța de viață la naștere în anul 2009** este sinteza mortalității pe vârste din anul 2009 în echivalent de număr mediu de ani pe care i-ar trăi un născut dintr-o generație ipotetică care ar avea pe tot parcursul existenței sale (convențional - 100 de ani) mortalitatea pe vârste din anul 2009; valorile sunt de 69,7 ani la sexul masculin și de 77,2 ani la sexul feminin; speranța de viață la naștere în anul 2009 este mai mare față de cea din anul 1989 cu 3,1 ani la bărbați și cu 4,5 ani la femei. Un născut din anul 2009 ar avea valorile menționate ale speranței de viață la naștere doar în ipoteza că pe tot parcursul vieții (100 de ani =anii 2007-2107) mortalitatea pe vârste ar rămâne neschimbata, ceea ce nu are suport științific, tendința mortalității pe vârste fiind de scădere în toate țările europene.
- **Speranța de viață la vârsta de 60 de ani în anul 2009:** numărul mediu de ani pe care i-ar trăi o persoană care a ajuns la vârsta de 60 de ani dacă generația din care face parte ar avea pe tot parcursul existenței sale (convențional - 100 de ani) mortalitatea pe vârste din anul 2009; valorile sunt de 17,1 ani la sexul masculin și de 21,1 ani la sexul feminin; suntem în cazul analizei demografice transversale.
- **Speranța de viață la naștere într-o generație** este numărul mediu de ani trăiți de un născut dintr-o generație reală, număr determinat după dispariția (epuizarea) generației; indicatorul poate fi denumit în acest caz durata medie a vieții în generația respectivă și este o valoare reală; ex.: un bărbat născut în Franța în anul 1900 a trăit, în medie, 48,3 ani iar o femeie - 56 de ani; aceste valori sunt cu 5 și, respectiv, 9 ani mai mari decât speranța de viață în anul 1900, rezultat al scăderii mortalității în secolul trecut, scădere de care au beneficiat persoanele născute în anul 1900; suntem în cazul analizei demografice longitudinale. În România nu avem date asupra mortalității complete pe vârste într-o generație reală.
- **Speranța de viață la vârsta de pensionare în anul 2009:** numărul mediu de ani pe care i-ar mai trăi o persoană pensionată la o anumită vârstă în anul 2009; acest număr va fi determinat de mortalitatea la vârstele pe care le va trăi persoana pensionată în anul 2009, vârste plasate în anii următori; este eronat științific a lua în considerare, pentru a estima această speranță, mortalitatea pe vârste din anul 2009, ceea ce ar presupune că mortalitatea pe vârste va rămâne în viitor la valorile din anul 2009.

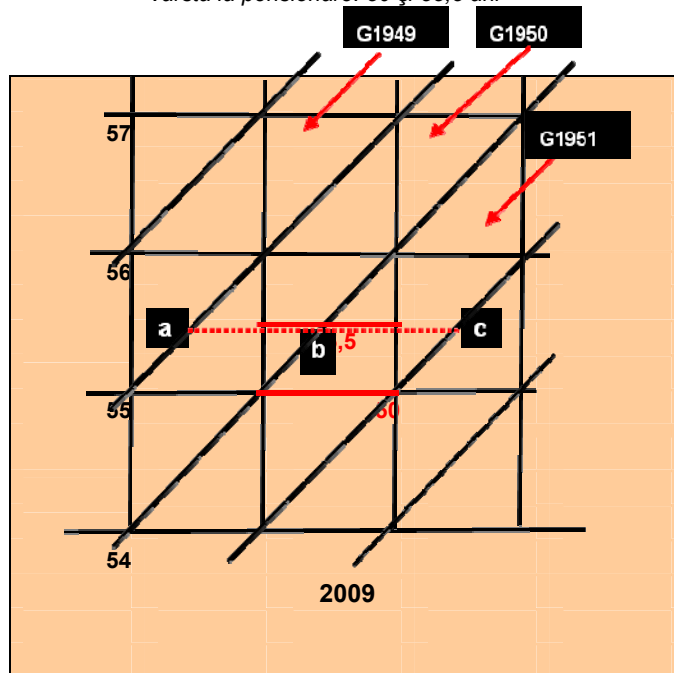
Caseta 1**Legendă****Categorie de pensie**

1. Pensie de limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare
2. Pensie de limită de vârstă fără stagiul complet de cotizare
3. Pensie anticipată
4. Pensie anticipată parțială
5. Pensie de invaliditate - gradul I
6. Pensie de invaliditate - gradul II
7. Pensie de invaliditate - gradul III
8. TOATE CELE ȘAPTE CATEGORII (valoare medie)

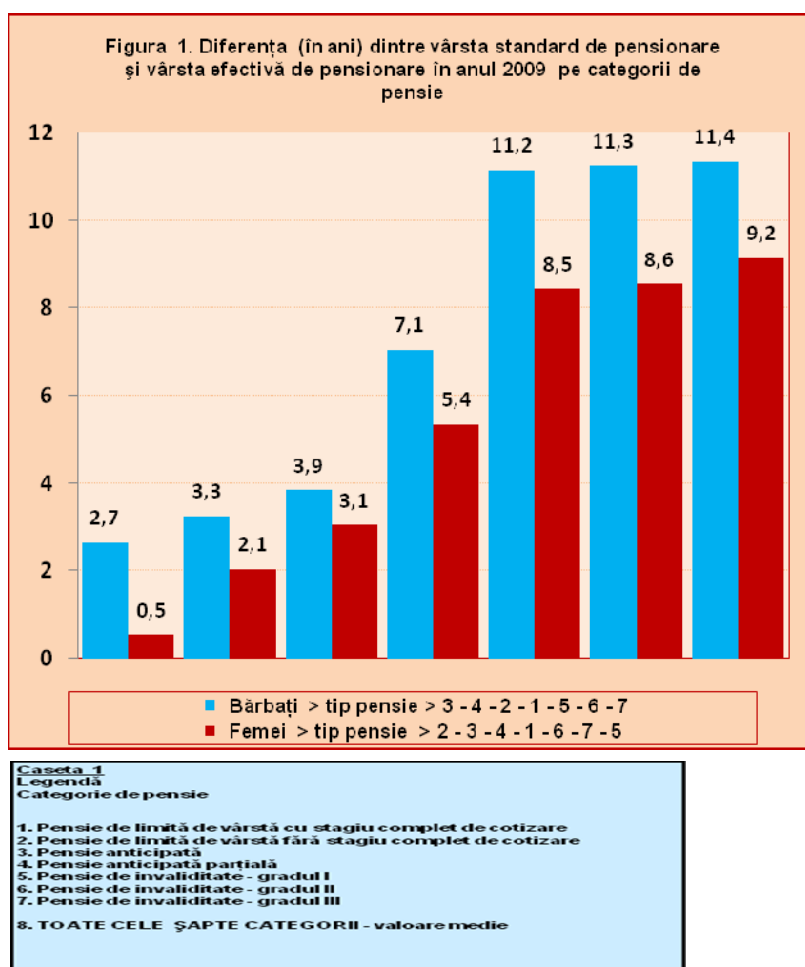
Caseta 2

Ilustrarea relației dintre vârsta la pensionare în
anul 2009 și generația din care provin persoanele pensionate

- vârsta la pensionare: 50 și 55,5 ani -

Speranța de viață la vârsta de 50 de ani în anul 2009 este cea a generației 1951; speranța de viață la vârsta de 55,5 ani este media aritmetică ponderantă (0,5 & 0,5) a valorilor speranței de viață la vârsta de 55,5 ani în generația 1950 și în generația 1951; pentru celelalte vârste cuprinse între 55,1 și 55,9 se ponderează în mod corespunzător valorile speranței de viață la 55 și 56 ani.

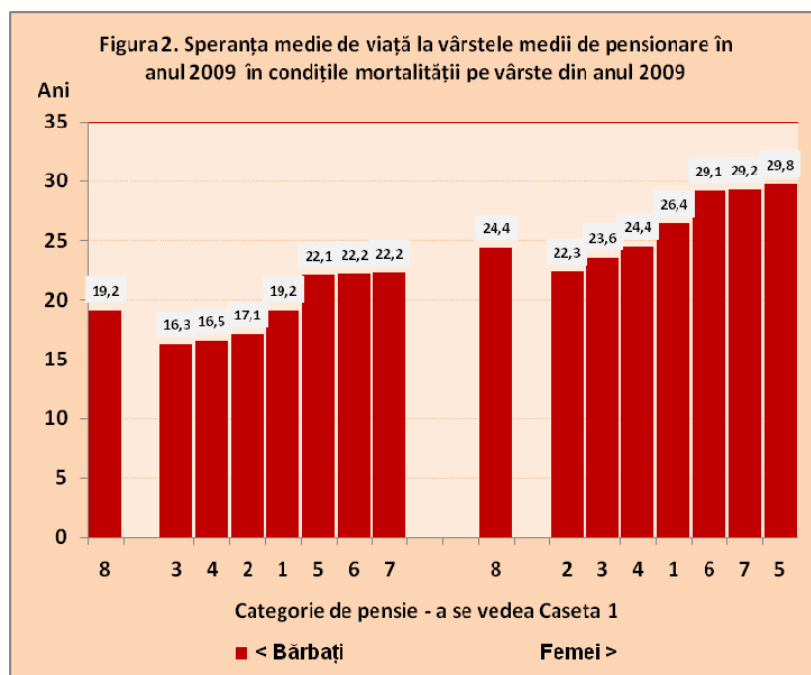
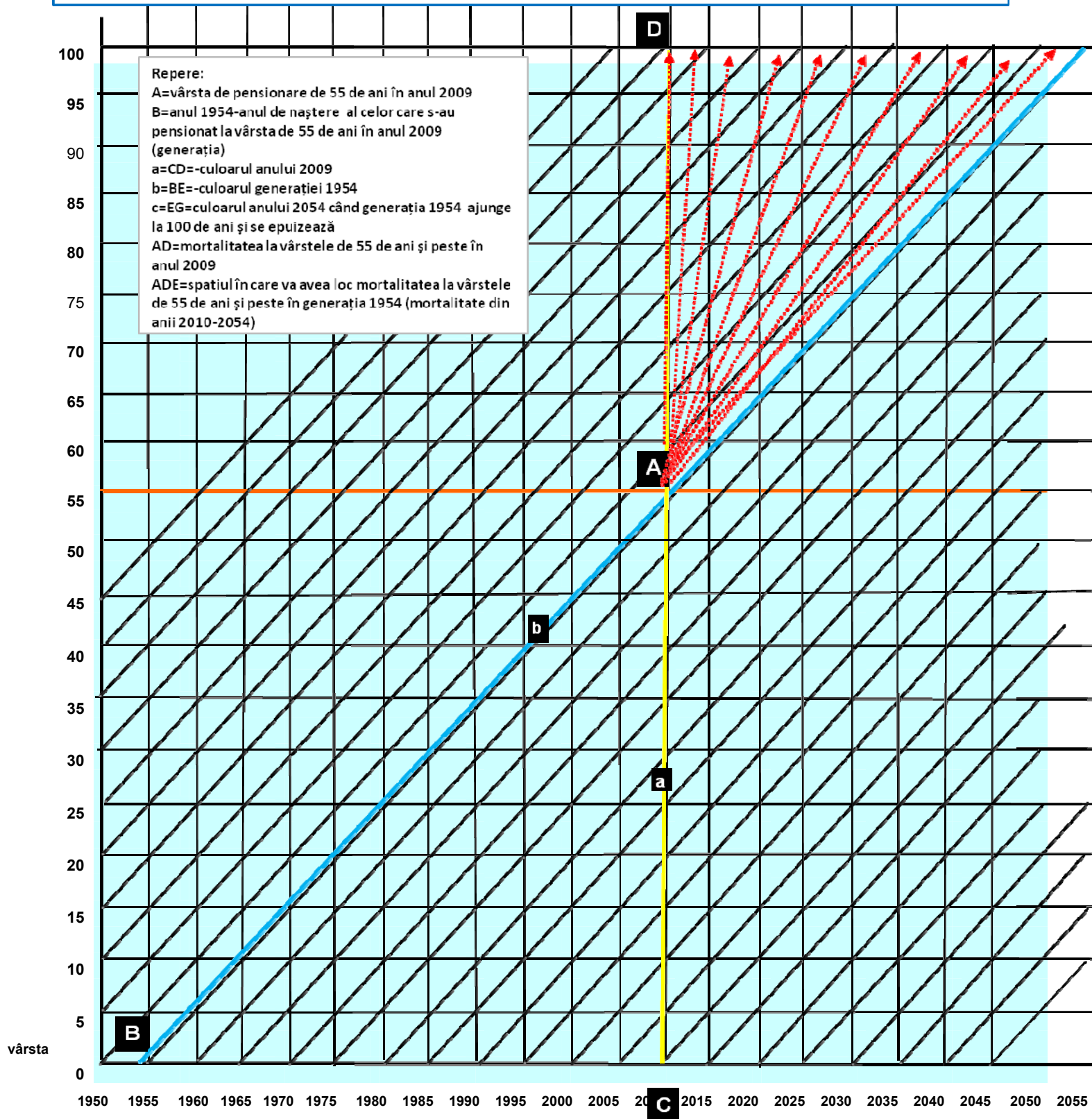

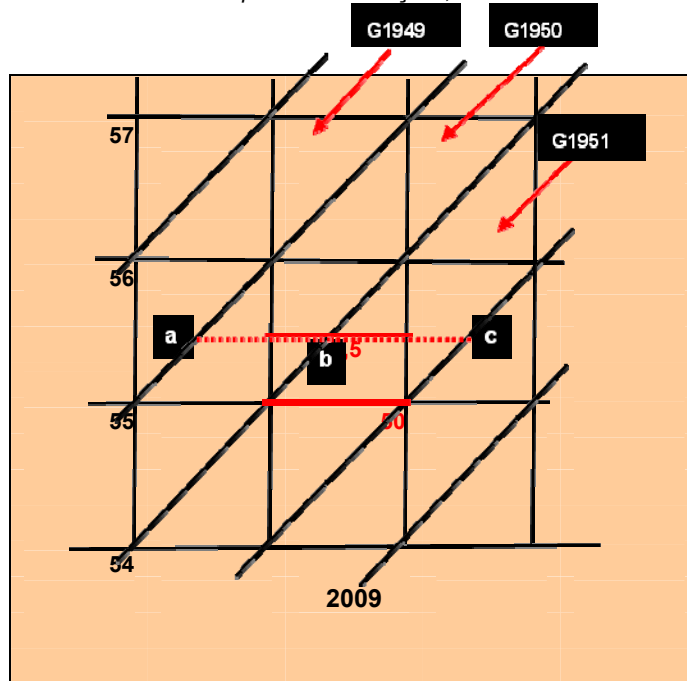
Figura 3. Complexitatea reperelor în timp ale vârstei la pensionare, mortalității și speranței de viață: vârsta la pensionare în 2009 - ex. 55 de ani; mortalitatea la vârstele de 55 de ani și peste în anul 2009, mortalitatea la aceleași vârste în generația 1949; speranța de viață la vârsta de 55 de ani în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și din anii 2009-2049 în generația 1949.

Caseta 2

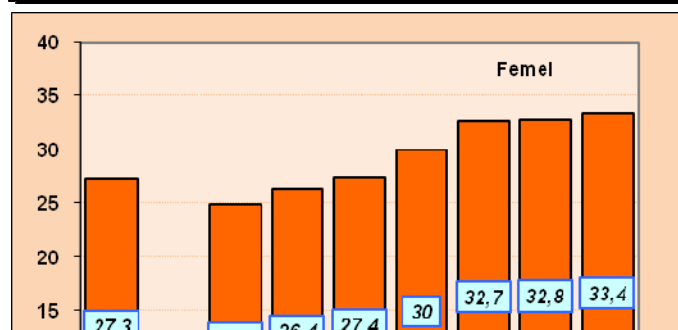
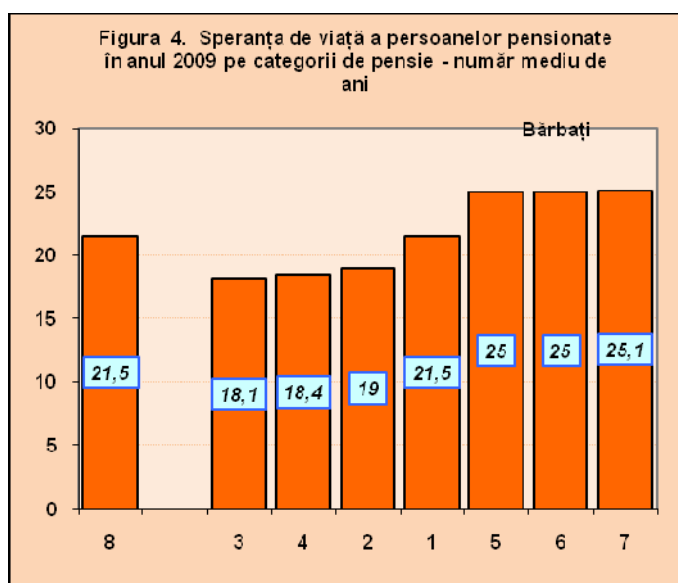
Ilustrarea relației dintre vârsta la pensionare în
anul 2009 și generația din care provin persoanele pensionate

- vârsta la pensionare: 50 și 55,5 ani -

Speranța de viață la vârsta de 50 de ani în anul 2009 este cea a generației 1951; speranța de viață la vârsta de 55,5 ani este media aritmetică ponderantă (0,5 & 0,5) a valorilor speranței de viață la vârsta de 55,5 ani în generația 1950 și în generația 1951; pentru celelalte vârste cuprinse între 55,1 și 55,9 se ponderează în mod corespunzător valorile speranței de viață la 55 și 56 ani.

Figura 4. Speranța de viață a persoanelor pensionate în anul 2009 pe categorii de pensie - număr mediu de ani

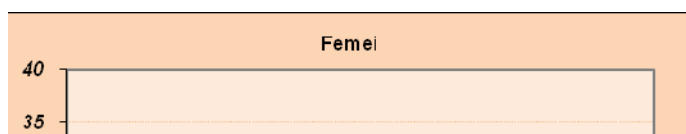
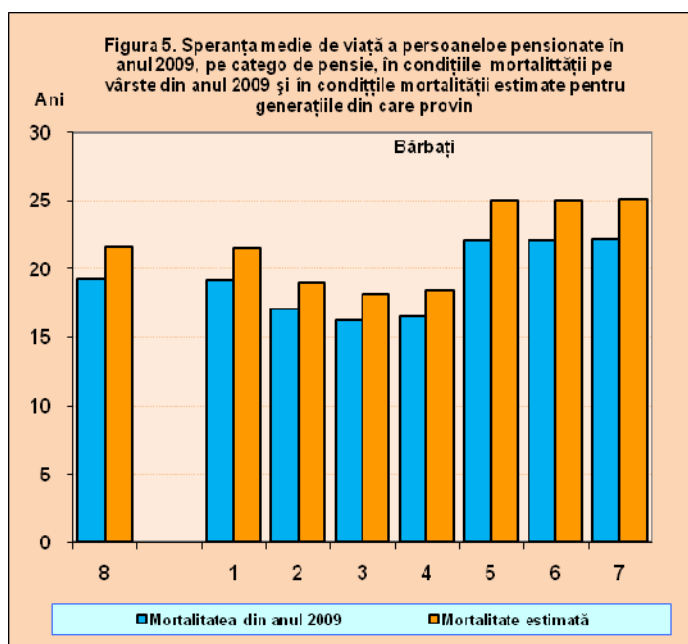

Figura 6a. Diferența dintre speranța de viață la vârsta medie la pensionare în anul 2009 în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate pentru generațiile din care provin pensionarii, pe categorii de pensie - în

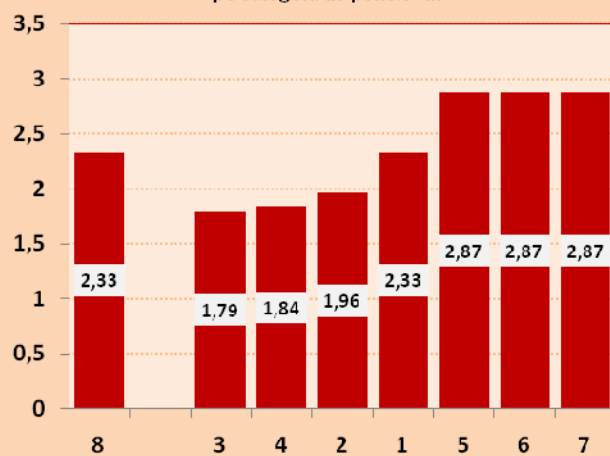
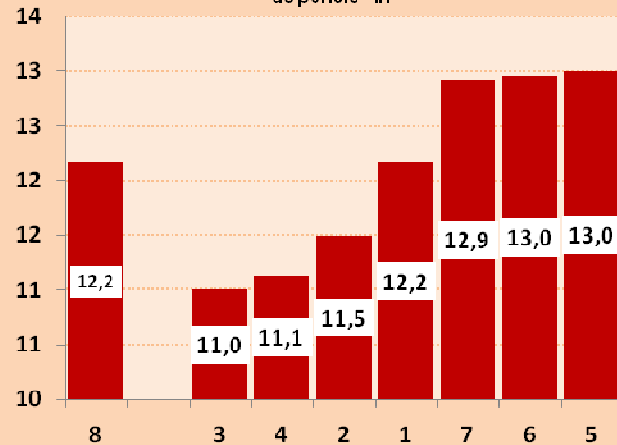

Figura 6b. Diferența dintre speranța de viață la vârsta medie de pensionare în anul 2009 în condițiile mortalității pe vârste din anul 2009 și în condițiile mortalității estimate pentru generațiile din care provin pensionarii, pe categorii de pensie - în

**Figura 7. Vârsta medie la pensionare în anul 2009 și
speranța medie de viață la această vârstă în
generațiile din care provin pensionarii, pe categorii
de pensie**

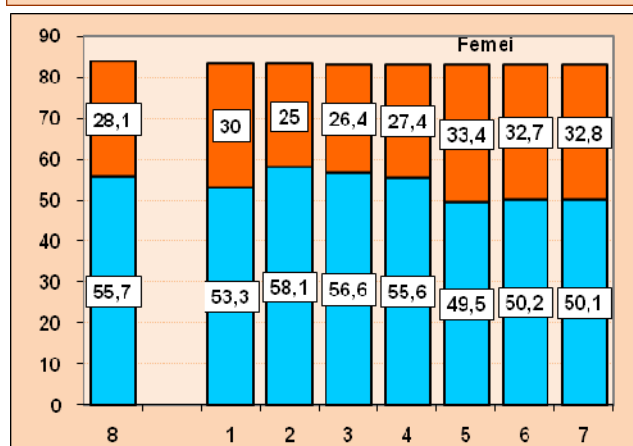
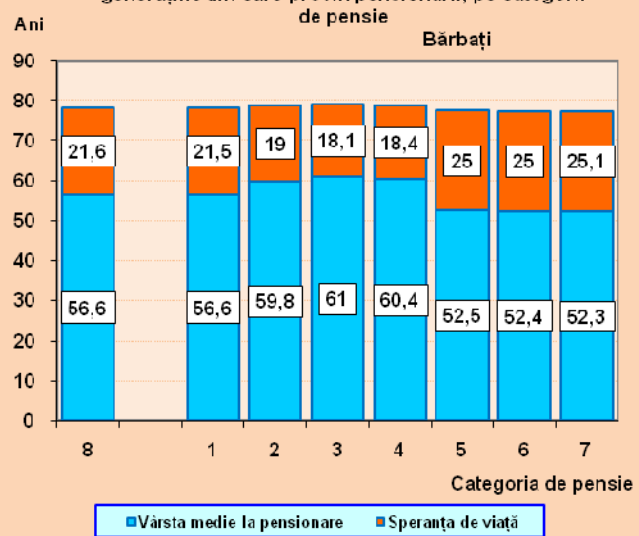
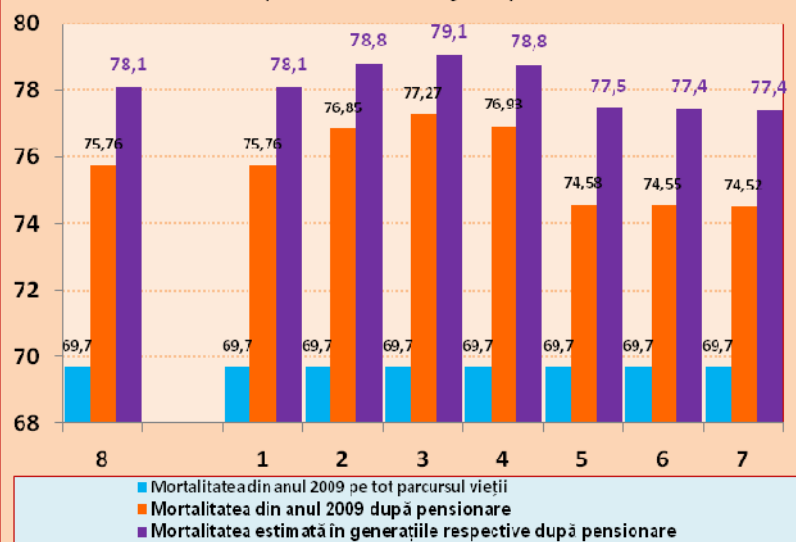
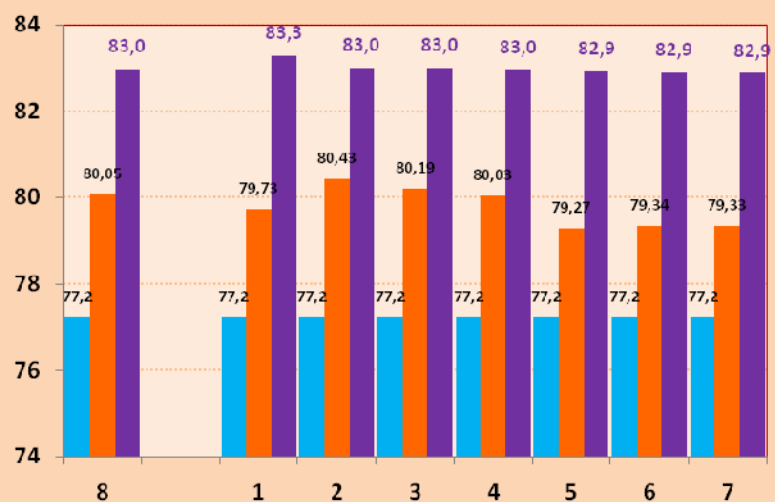

Figura 8. Sperața de viață la naștere în condițiile mortalității din anul 2009 și speranța de viață la naștere estimată pentru persoanele pensionate în anul 2009 - cu mortalitatea din anul 2009 după pensionare și cu mortalitatea din generațiile

Femei

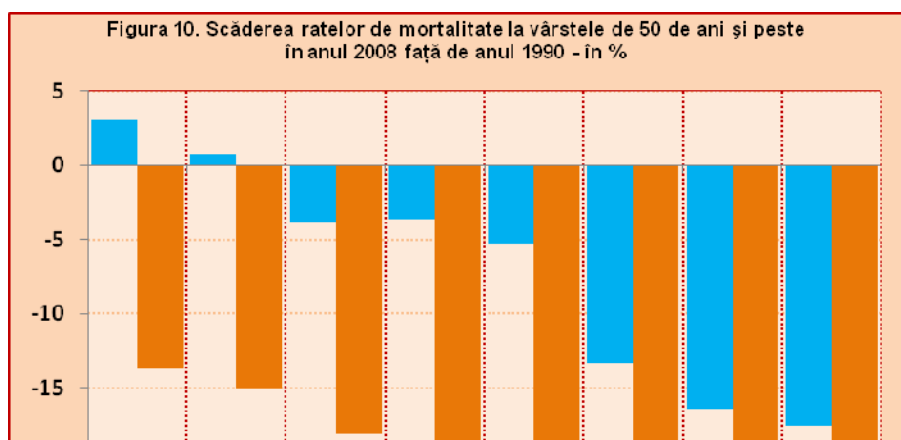
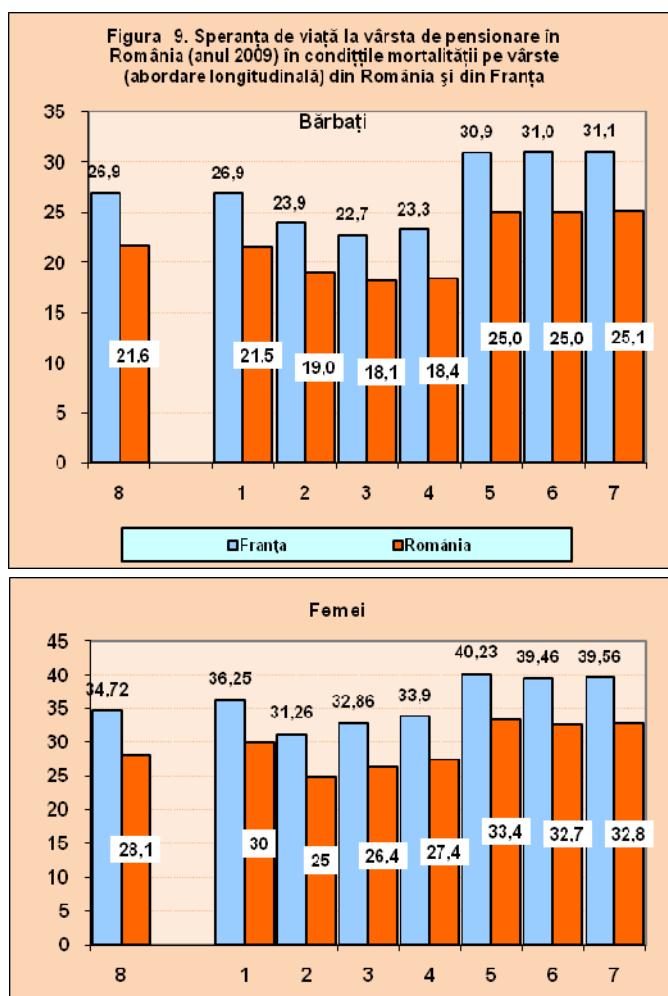

Figura 11. Ratele de mortalitate la populația de 50 de ani și peste ani în anii 1996-2008
Fig. 11a. Bărbați

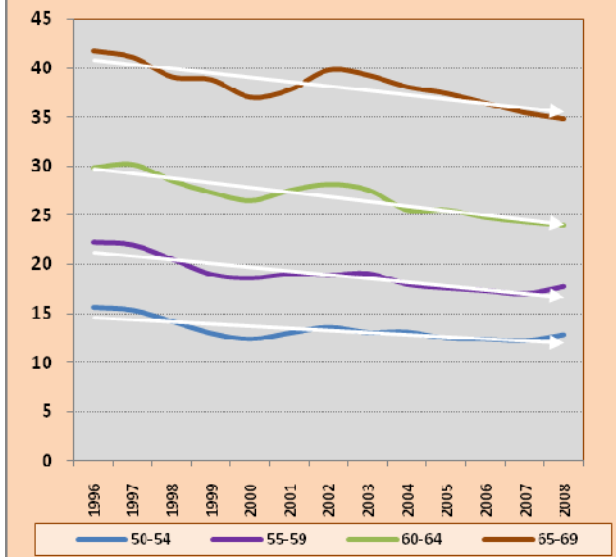
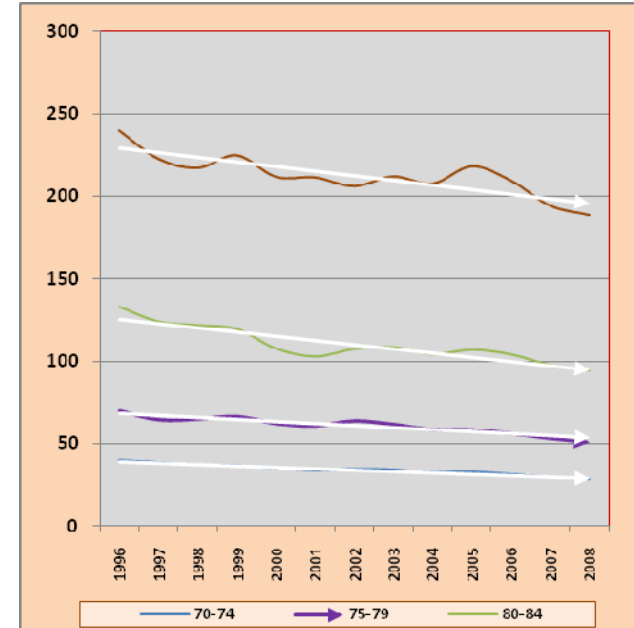
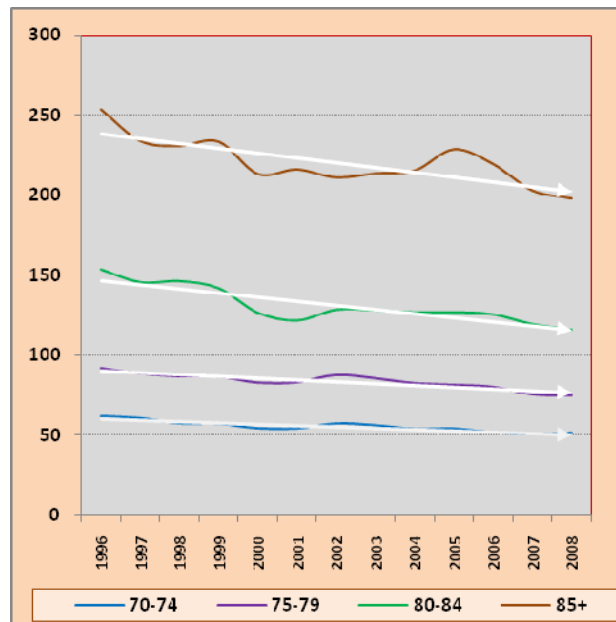
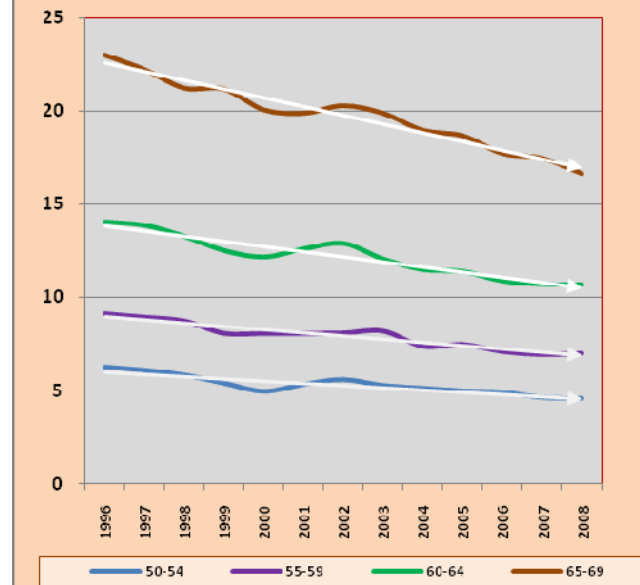
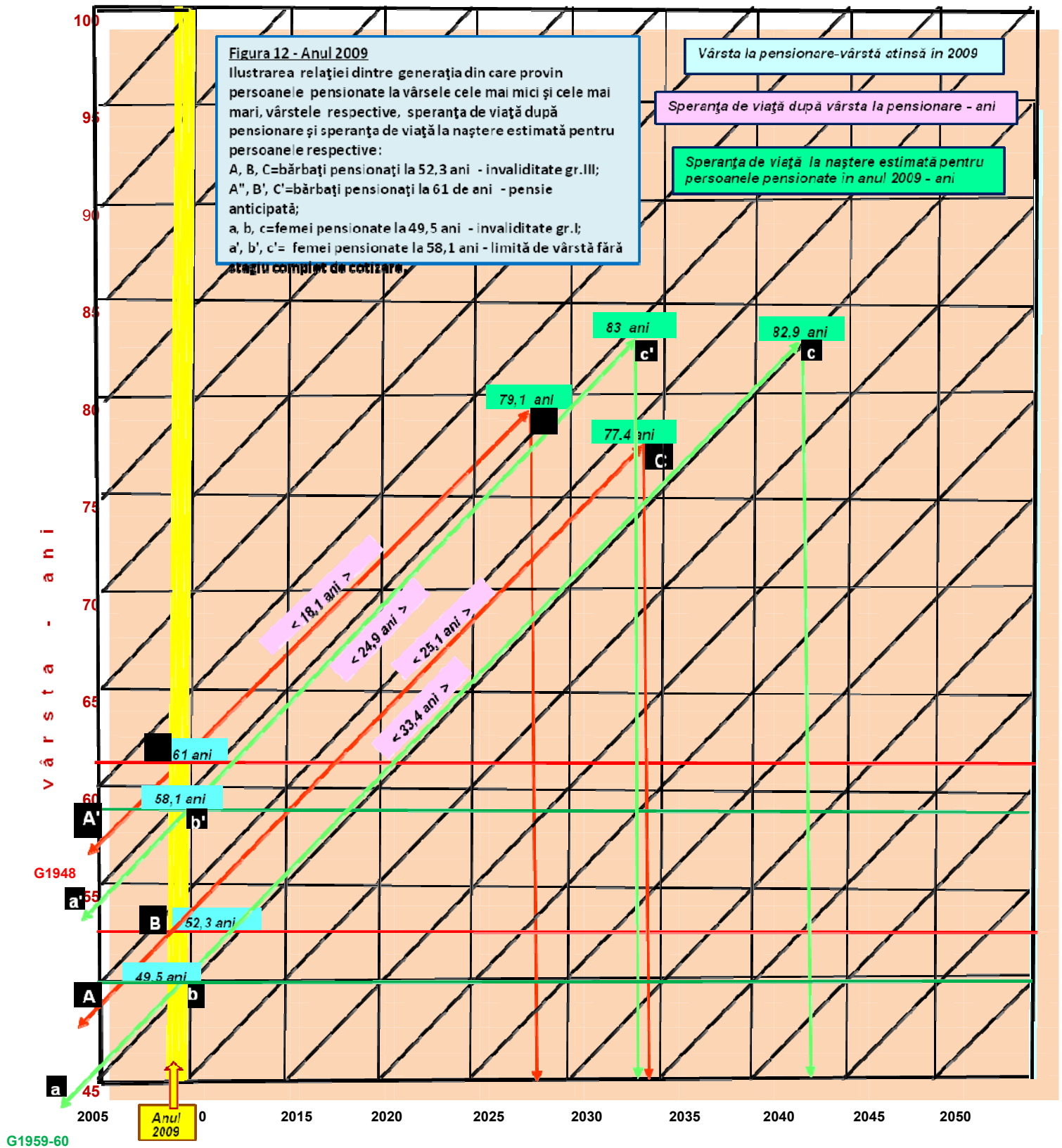

Fig. 11b. Femei

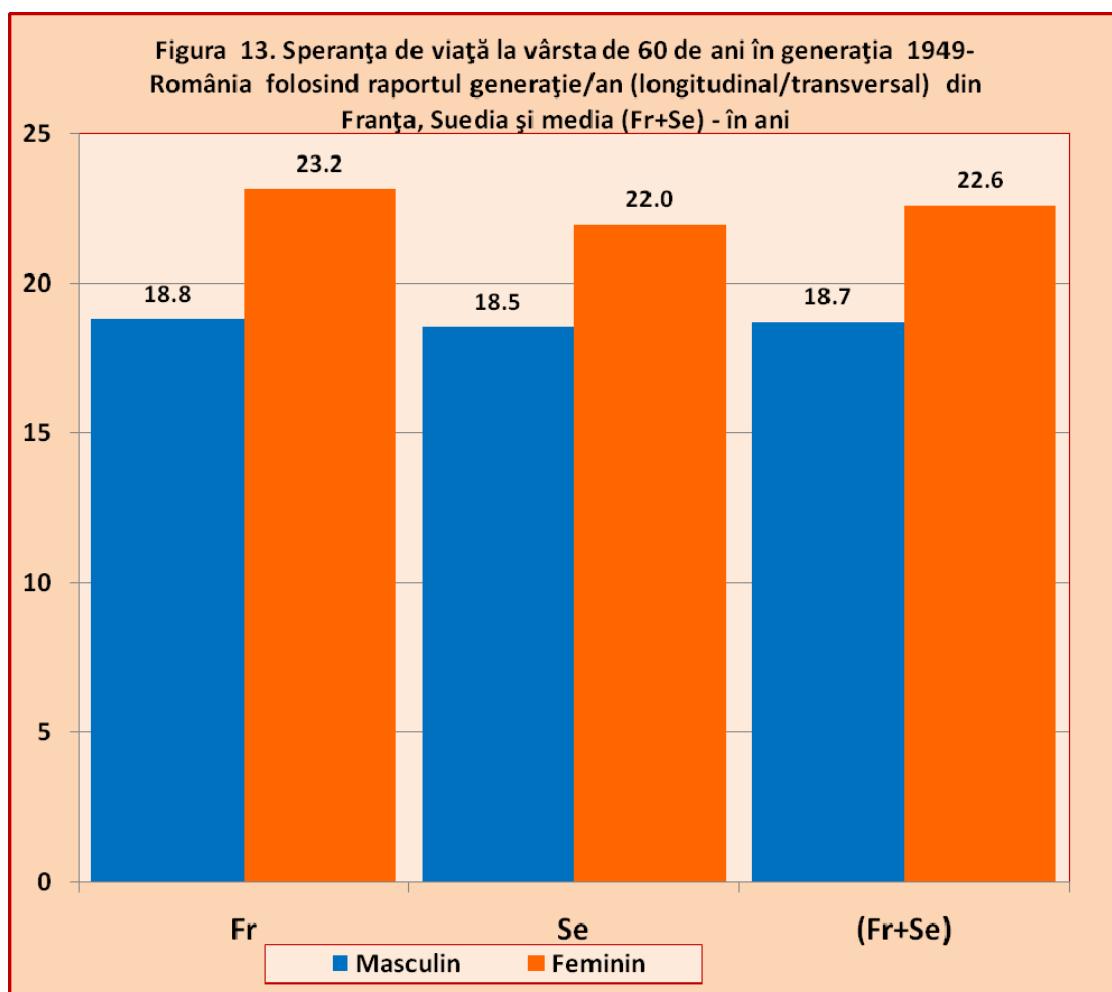

Figura 14. Vârsta normală de pensionare în țările UE în anul 2009 - în ani

